

FRANCO MORETTI

A KONFLIKTUSOK ELEMZÉSE

Válaszok Balázs Imre József kérdéseire

■ *B. I. J.: A tragédia, és különösen a tragikus forma iránti érdeklődése immár több évtizedre visszanyúlóan dokumentálható. „A Huge Eclipse”: Tragic Form and the Deconsecration of Sovereignty („Teljes, vaksötét napfogyatkozás”: A tragikus forma és a hatalom szentségének elvesztése) című tanulmánya például 1982-ben jelent meg egy Stephen Greenblatt által szerkesztett kötet egyik fejezeteként. A Distant Reading (Távoli olvasás, 2013), amelyik a nemzetközileg legismertebb művei közé tartozik, zárószövegében többek között a Hamlet cselekményét tárgyalja a karakterhálózatokból kiindulva. Miért és hogyan kezdett el érdeklődni a tragikus forma iránt, mi az, amit a tragédia tudni látszik, amit más műfajok nem?*

F. M.: Kezdetben, az 1970-es években a tragédiák *politikai* jellege érdekelt, valami olyasmi tehát, amit nem találtam meg a regényekben, amelyek inkább a polgári, civil társadalom dinamikájának megjelenítésére irányulnak. Az említett *Huge Eclipse* például (amelyik először 1979-ben jelent meg, olaszul, egy rövid életű marxista folyóiratban, a *calibanóban*) voltaképpen egy hosszas elmélkedés a politikai hatalom formái-

This work was funded by the EU's NextGenerationEU instrument through the National Recovery and Resilience Plan of Romania – Pillar III-C9-I8, managed by the Ministry of Research, Innovation and Digitalization, within the project entitled *Measuring Tragedy: Geographical Diffusion, Comparative Morphology, and Computational Analysis of European Tragic Form* (METRA), contract no. 760249/28. 12. 2023, code CF 163/31. 07. 2023.

**Mostanában,
a jelenlegi munkáim-
ban a politikatörténet
és a politikaelmélet
fókuszja változatlan
maradt, bár a központi
kérdés már nem
a hatalom jellegére
vonatkozik, a súlypont
áthelyeződött a konf-
liktusok elemzésére.**

ról az európai abszolutizmus korában. A tragédiáról szóló második esszém, *The Moment of Truth* (Az igazság pillanata), amely az 1980-as évek végén jelent meg – először a *New Left Review*-ben, majd a *Signs Taken for Wonders* (Csodának hitt jelek) második kiadásában –, szintén az újkori Németország politikatörténetéből indult ki, és az olasz baloldali terrorizmusról szóló néhány reflexióval zárult. Mostanában, a jelenlegi munkáimban a politikatörténet és a politikaelmélet fókusza változatlan maradt, bár a központi kérdés már nem a hatalom jellegére vonatkozik, a súlypont áthelyeződött a konfliktusok elemzésére.

B. I. J.: Jelenleg egy tragédiáról szóló könyvön dolgozik, amelyben olyan történelmi változatok kerülnek szóba, amelyek az idők során a tragédia modelljeivé is váltak: a polgárháború, a családon belüli háborúk szimbolikus formái olyan cselekményeket eredményeznek, amelyek sokunknak eszébe jutnak, amikor a tragédiára gondolunk. Mi történik a tragédiával, ahogy közeledünk saját korunkhoz? Vannak-e olyan karaktertípusok vagy cselekmények, amelyek meghatározzák a „modern” tragédiákat? Egyes teoretikusok azt állítják, hogy a tragédia a 18. században meghalt. Van-e a tragédiának története ezen az időhatáron túl, vannak-e új típusai? Elképzelhető, hogy a tragédia visszatérésének vagyunk tanúi?

F. M.: A kérdés megválaszolásának sok köze van ahhoz, hogy kik vagyunk „mi”. A Szubszaharai Afrikában minden bizonnyal gazdag a tragédiatermés; Franciaországban, Németországban és Görögországban sokkal kevesebb tragédia születik. Általánosságban szólva azonban kétlem, hogy a tragédia valaha is ugyanazt a szerepet fogja játszani, mint az ötödik századi Athénban vagy a tizenhetedik századi Nyugat-Európában, hiszen a modern politika túlságosan absztrakttá vált ahhoz, hogy konkrét individuumok konfliktusán keresztül legyen leginkább megragadható jelentés formában. Ezt a problémát Brecht többször is felvetette az 1930-as években, ahogy később, az 1950-es években Dürrenmatt is, amikor azt írta, hogy „az Antigoné-ügyet Kreón titkára intézi”. Ami a jellegzetes modern cselekményeket illeti, az egyik legáltalánosabb megállapítás az lehetne, hogy a családon mint leszármazási láncolaton belüli konfliktusoktól a család jelen idejű, párkapcsolati meghatározottságú küzdelmei felé mozdultunk el. Ez az átalakulás természetesen a színházon kívüli világban is végbement, és könyvemben ennek a fordulatnak a szimbolikus következményeit próbálok nyomon követni.

B. I. J.: Megosztana még néhány dolgot a könyv legfontosabb megállapításai-val kapcsolatban?

F. M.: Most még nem. Ez a könyv nem új tények feltárásáról szól – újdonságértéke (ha lesz ilyen!) abban fog állni, hogy új összefüggéseket állapít meg, és ezáltal új jelentéseket hoz létre már ismert tényekkel kapcsolatban. De ahhoz, hogy ezek az összefüggések felszínre kerüljenek, időre van szükség. Általában csak akkor értem meg valójában, hogy mit tettem, amikor már befejeztem az írást.

B. I. J.: Jelenleg a nagyszombeni Lucian Blaga Egyetem METRA projektjében is dolgozik, és sok olyan kutató munkáját koordinálja, akik a nemzetközi szintér számára elérhető tragédiák korpuszának bővítésében vesznek részt, a világirodalmi rendszer (fél)perifériáinak bevonásával. Mi a kontextusa a projekt elindításának? Milyen elvárásokat támaszt ezzel a közös erőfeszítéssel kapcsolatban?

F. M.: Nos a kontextus, ahogy mondja, egy csoportos kutatási projekt, amely számos tevékenységet foglal magában – előadások, szemináriumok, konferenciák, nyilvános viták és belső ötletelések zajlanak, cikkek, könyvek jönnek létre... Az egyik konkrét elvárás a kelet-európai kultúrák szisztematikus beillesztése a modern tragikus dráma történetébe (és annak adatbázisaiba!). A vizsgált terület ilyen jellegű kibővítésének konceptuális következményeit csak később lehet majd felmérni, de meglepő volna, ha a modern drámáról alkotott elképzelésünket nem kérdőjeleznék, vagy akár változtatná meg a projekt nyomán kirajzolódó új földrajzi tájkép.

B. I. J.: Műveinek egyik fontos megállapítása, hogy a cselekmények időbeli áramlása kétdimenziós jelekké, az irodalmi jelenségek vizualizációjává alakítható át, amelyek láthatóvá teszik a jellegzetességeket és a különbségeket. Ezek a vizualizációk az idők folyamán egyre összetettebbé is váltak a munkáiban. Kérdésem a Distant Reading utolsó bekezdéséhez kapcsolódik, amelyben az alábbi mondat is olvasható: „Egyszer majd, miután az irány, a súly és a szemantika rétegeit hozzáadjuk ezekhez a vázákhoz, az így kapott gazdagabb képek által talán különböző formákként láthatjuk meg a különböző műfajokat – tragédiákat és komédiákat; pikareszket, gótikát, fejlődésregényeket...; ideális esetben akár még azokat a mikromintázatokat is észrevehetjük, amelyekből ezek a nagyobb hálózati formák kialakulnak.” Vajon ma valamivel közelebb járunk-e ehhez a több mint egy évtizede megfogalmazott célhoz?

F. M.: Az irodalomtudományok tágabb területén, beleértve annak digitális bölcsészeti részét is, nem: sajnos a DH területén, különösen az Egyesült Államokban, kialakult egy ki nem mondott, de szilárd közöny a műfaji és tágabb értelemben az irodalomelméleti kérdések iránt. A METRA projekt kisebb léptékén belül megpróbálunk néhány lépést tenni ebbe az irányba, egyelőre a tragédiák hálózatainak belső különbségeire korlátozódva. De teljesebb választ ezzel kapcsolatban csak akkor tudunk majd megfogalmazni, amikor másfél év múlva befejezzük a munkánkat!

Balázs Imre József fordítása

